

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותה יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

קבלה ואלכימיה
(הרצאה בכנס "צפת, עיר עם קבלה")

אנקורי מיכה

כל מי שנוטל לידו טקסט מיסטי בפעם הראשונה בחייו מבחין מיד שאלו הם "דברי הבלים שנובעים ממוח קודח" (כך כינה ההיסטוריון שמעון דובנוב את סיפורי רבי נחמן מברסלב). צירופי המילים והמונחים אינם מצטרפים לשום הגד משמעותי, לא במובן הלוגי ולא כתיאור של מציאות כלשהי.

אולם כל מי שנוטל לידו טקסט מיסטי בפעם השנייה נוכח מיד שיש קשר נרחב בין הטקסטים השונים. במובן כלשהו הם מדברים באותה שפה ואולי אפילו מתארים את אותו הדבר, אולם חרף העובדה שהדברים כתובים כתיאור של דבר כלשהו או של תהליך מסוים, גם למקרא טקסטים רבים לא יוכל אדם לומר מהו הדבר שבו מדובר או איזה תהליך שניתן לתארו במושגים מתאר הטקסט. נשאלת אפוא השאלה מה עושה קבוצה של טקסטים חסרי כל פשר למכלול שאפשר לכנותו בשם כמו "מיסטיקה יהודית" או "קבלה". הרי ידוע שכל מוח קודח עושה זאת לבדו והמאפיין דברי הבלים הוא חוסר כל קשר ביניהם. מהם אפוא המאפיינים שמאפשרים לגדור תחום ספרותי זה ולראות בו ז'אנר מסוים, ואף לומר בבטחה מה אינו שייך לתחום (עובדה היא שמיסטיקנים הגדירו טקסטים מסוימים כלא שייכים: "אין חלקנו עמהם")?

אחד הדברים שמתבלטים לעינו של הקורא הוא הדימיון הצורני בין הטקסטים השונים. הם עושים שימוש באותם סמלים, הם מאופיינים על ידי שימוש במקורות באופן דומה. מה מקורה של דמיות זו שמאפשרת להאמין שאכן יש קשר בין הטקסטים עד כדי להכלילם בשם תורה?

שתי אפשרויות הסבר קיימות לדמיות שבין הטקסטים הקבליים: הראשונה והמקובלת על רוב החוקרים היא העברה ממקום למקום. לפיכך רבים מן החוקרים עוסקים בשאלה האם היו השפעות בין תורות שנהגו במקומות שונים: האם היה קשר בין ההגות של מיסטיקנים מצפון אפריקה על קבלת האר"י, האם יש השפעות גנוסטיות על ספר הבהיר, וכיוצא באלה נסיונות לראות בדימיון שבין תורות שנוצרו במקומות שונים פרי של השפעה והעברה.

התיאוריות הטוענות לקשר היסטורי בין תורות שונות מעוררות בעיות רבות. קשה מאד להוכיח קשר היסטורי והטיעונים בזכות ה"טרנספר" הם בעיקרם נסיבתיים. כל אלה מצדיקים חיפוש גם בכיוון אחר. האפשרות האחרת להבין את הדימיון היא להאמין שבטקסטים הללו מצויה אמת, וההתכוונות לאמת היא שיוצרת את הקירבה שבין הטקסטים. הסיבה הבולטת לחפש אמת מאחורי הטקסטים הקבליים היא שכותביהם ראו בהם דברי אמת ואף כינו אותם כך. מאז תקופת הרמב"ן ועד לדורנו חשבו המיסטיקנים היהודיים את תורתם ל"דיברי אמת" או ל"דרך האמת", אולם כאן עולה מיד השאלה באיזה מובן זוהי אמת. האם הכוונה כאן לתיאור אמין של מציאות כלשהי?

הקורא בטקסטים מתרשם שכותביהם התבוננו בדבר מה ותיארוהו, אלא שתיאור זה אינו מתקשר עבורנו בשום מציאות מוכרת. לאיזו אמת איפוא כיוונו הכותבים?

מבין האפשרויות השונות נבחר כאן את האפשרות שהמיבטיקן מתבונן אל תוככי נפשו. את נפשו הוא מתאר, על כוחותיה המוארים והאפלים, על תיקוותיה וחרדותיה, על תהליכי ההרס ועל תהליכי הגאולה המצויים בתוכה. טיעון זה אף הוא איננו ספקולציה גרידא, מקורותיו מצויים פעמים רבות בכתביהם של המיסטיקנים. ר' יוסף ג'יקטיליה, ממקובלי ספרד (יש אומרים שהיה בין כותבי ספר הזוהר) אומר בספרו "שערי אורה": יש לשאול מהי התשובה הנאמרת בתורה, שזוהי תשובת הנפש למקורה אשר נעקרה ממנו שנאמר "שובי נפשי למנוכייח". הרש"ז בספר התניא אומר כמה וכמה פעמים שאת עולם הספירות בעצם יש לחפש בתוככי נפשינו.

אינני חושב שאפשר לומר שהמיסטיקה היהודית היא בעצם תורת נפש. כל טיעון שנוסחו "המיסטיקה היהודית היא בעצם" יהיה זר לרוח הקבלה, אולם לטעון שראוי ואפשר למצוא בעולמו הנפשי של האדם את תיאורי העולמות שבהם צפו המיסטיקנים, יהיה זה בהחלט ברוחה שלה קבלה.

אם אכן יש יסוד לטענה זו, מיד מתעוררות כמה וכמה שאלות: האם מה שרואה המיסטיקן היהודי בהיותו "צופה במרכבה" אפשר גם לראות בנפשותיהם של בני אדם אחרים? האם המיסטיקנים היהודיים עוזרים לנו להבין את התבניות הבסיסיות של נפש האדם? והאם בכלל ישנן כאלה?

כדי לענות על שאלות אלו עלינו לחפש את עמיתיהם של המקובלים – את המיסטיקנים בני תרבויות ותקופות אחרות. לחיפוש זה יש יסודות בהיסטוריה של המיסטיקה. ידוע היטב שמיסטיקנים בני דתות שונות חיפשו זה את זה מתוך תחושה עמוקה של אחווה כלל-אנושית, מתוך אמונה שהאל שאותו הם מחפשים הוא אלוהי כל האדם באשר הוא. באופן פרדוקסאלי דווקא המיסטיקנים, אלה שבקשו להתעורר למצוקתו של היחיד ולהעניק לו כלים לבטא את ייחודו, האמינו שהאל השרוי בכל אדם הוא אלוהיהם של כל המאמינים.

טיעון זה מצביע על דרך לימוד: עלינו להתבונן בתורותיהם של מיסטיקנים שונים, להתחקות אחר עולמם הסמלי – שהוא בהכרח תלוי-תרבות, ועל כן שונה, ולבחון האם מעבר לעולם הסמלים השונה מתגלות במקומות אלו השונים תבונות פסיכולוגיות דומות, מה שיתן בידינו גשר מאחד בין התורות המיסטיות השונות ובכך גם יחשוף את צפונות נפש האדם וגם ישפוך אור על משמעותם של הגילויים המיסטיים השונים, המשונים והמוזרים.

לצורך עיוננו בחרנו במיסטיקה שמכל בחינה רחוקה היא מן הקבלה, האלכימיה, חרף העובדה הבלתי מובנת שהיא נהגתה במאות החמש-עשרה והשש-עשרה, באותן תקופות שבהן נהגו חלקים חשובים ביותר של המיסטיקה היהודית. ועוד נעיר, שבאותה תקופה נהגתה המיסטיקה המוסלמית, הצופיות, אשר גם לה מקבילות רבות בקבלה, וגם לגביה ניטענו טענות רבות ולא מוכחות על השפעה היסטורית.

האלכימאים, כפי שכתוב ברוב האינציקלופדיות, היו נוכלים שטענו לגילוי התהליך הפלאי ההופך עופרת לזהב. אלכימאי היה בא אל נסיך עשיר, מציע לו לבנות עבורו מעבדה ולתת בידו כסף רב, ובאלה הוא יפיק את החומרים הדרושים כדי לנפיק את אליקסיר החיים, את מה שיעניק חיי נצח למיטיבו, ועושר רב בדרך של הפקת זהב ממתכות זולות. המשך ה"תהליך" צפוי: הוא ברח עם הכסף והצטרף לשלשלת ארוכה של מאחזי עיניים. שלשלת זו נקטעה עם הופעת הכימיה, ותורת האלכימיה נגנזה בעליות גג עד שהפסיכולוג קרל גוטב יונג הגיע בדרכו שלו לטיעון שהאלכימיה היא תורת נפש, ומאז עלתה שוב ההתעניינות באלכימיה. לענייננו נתבונן בתוצר שלא היה ידוע של האלכימאים: הם יצרו אומנות עשירה מאד, וזו ביטאה את רעיונותיהם העמוקים, אשר בהם אנו יכולים להתבונן עתה – בעיקבות גילויי פסיכולוגיית המעמקים ומחקר המיסטיקה.

כל התמונות שיוצגו בזה הן מן המאות החמש-עשרה והשש-עשרה ורובן נמצאו במוזיאון הבריטי בלונדון.

המתבונן בציור מוזר זה יתרשם מיד שהצייר לא צייר מעבדה ויתכן אף שלא ראה מעבדה מימיו.

היות שהציור אינו מלווה בטקסט, סמליו פתוחים לפירושים, אולם בלא היסוס ניתן לומר שמדובר כאן אכן בשפת סמלים – מה שקושר את הציור אל הקבלה, שאף היא שפת סמלים, ואל החלום.

איננו יכולים להניח שהציור מדבר על תהליך כימי, אולם הוא רצוף סמלי "תהליך", ואולי כל כולו הוא עיסוק ב"תהליך": הניצנים הם פוטנציאל השינוי וההתחדשות, הזיווג הוא סמל לתהליך היצירה, המיכל דמוי הרחם מסמל את האינקובציה, המים הם מי השפיר, "המים הראשונים", מקור החיים. הכנפים הם סמל לפוטנציאל הרוחני והתינוק המכונף מסמל את תולדות התהליך ואת מגמתו. אין ספק שהצייר חשב על היצירה כאשר צייר את ציורו: היצירה, מקורותיה ותכליתה.

האם חשב האלכימאי על תהליכי היצירה הרוחשים בנפשו? האם חשב על תהליך היצירה האנושי ועל חוקיו? אין לדעת. מתוך הכרות עם עולמם של מיסטיקנים עלינו לומר שהאלכימאי לא היה מסכים להבחנה זו, הוא היה רואה את ציורו כתיאור של

תהליך היצירה המתקיים בכל: למן היצירה הפרטית שלו ועד ליצירה הקוסמית, מעשה הבורא. כשאנו פונים מכאן אל עולמה של הקבלה נמצא שאכן ראו המיסטיקנים ביצירה את המניע הבסיסי ביותר, המצוי בכל. הקבלה עוסקת פעמים אין-ספור בבריאה, בריאת העולם, ותיאורי הבריאה רצופים סמלים המכוונים אל האדם ואל כוחו היוצר. "ספר יצירה" נחשב לטקסט הראשון במסורת המיסטיקה היהודית. הוא מתאר כיצד ברא אלוהים את עולמו באותיות התורה. מה שתיארו האלכימאים בצבע ובצורה, תיארו היהודים בעולם הסמלים שלהם: האותיות והמילים. הם תיארו את המעשה הנשגב של היצירה האלוהית, אולם עשו זאת בעקביות במונחים אנושיים מאד: "יצר מתוהו ממש ועשה שאינו ישנו וחצב עמודים גדולים מאויר שאינו נתפש" (ספר יצירה, פרשה ב').

פלא הבריאה האלוהי מתגלם בקבלה בפלא היצירה האנושית, אשר גם בה תמיד יש יסוד של בריאת יש מאין. כל החומרים וכל הצבעים וכל הגוונים וכל האותיות לא יצטרפו לכלל יצירה אם אין בהם לפחות משהו אחד שלא היה מעולם. זוהי חידת היצירה, זהו היש הנוצר מן האין. נוכל להרחיק לכת ולראות שלפנינו תיאוריה פסיכולוגית מעניינת על טבע האדם. פרויד ראה במין את המניע הבסיסי. אולי המקובלים והאלכימאים היו מציעים שהיצירה היא המניע הבסיסי בנפש האדם, והמין אינו אלא אחד מהתגלמויותיו של מניע זה, אחד מסמליו. לא נתפלא אפוא על כך שהזיווג מופיע כסמל שכיח הן באלכימיה והן בקבלה. הזיווג הקבלי שבין קב"ה והשכינה הוא הזיווג האלכימי שבין סול ולונה (שמש וירח).

מעשה היצירה מתרחש בתוכו של היסוד הנקבי. כך באלכימיה, כפי שאנו רואים בציור, וכך בקבלה, המתארת את בריאת העולם כהתרחשות בספירת "מלכות", היא האם התחתונה. מעשה "התיקון" המתואר בקבלה הלוריאנית מתרחש ב"רחם הבינה" – היא הספירה השלישית, היא האם העליונה.

מעשה היצירה מתרחש בתוכו של היסוד הנקבי. כך באלכימיה, כפי שאנו רואים בציור, וכך בקבלה, המתארת את בריאת העולם כהתרחשות בספירת "מלכות", היא האם התחתונה. מעשה "התיקון" המתואר בקבלה הלוריאנית מתרחש ב"רחם הבינה" – היא הספירה השלישית, היא האם העליונה.

הציור שלפנינו מציג סצינה בשלוש תמונות. נבחר לקרוא את הסיפור נגד כיוון השעון.

בתמונה העליונה מתואר מצב דרמטי ביותר: המלך המנסה לנהוג במרכבתו מגלה שהמושכות אינן בידיו – שד שחור תפס לפתע את המושכות ומשתק את מהלכה של המרכבה. מי היא מרכבה זו ומה היא מסמלת לא יקשה עלינו לדעת בהנחה שהאלכימאים היו בקיאים במסורת הפילוסופיה ואף קראו לעצמם פילוסופים. אפלטון בדיאלוג פיידרוס עוסק בנפש האדם ובטבעה ושם הוא אומר: "...משולה היא לרכב ולסוסים". המלך הנוהג במרכבתו הוא ה"אני" המודע המנסה לנהל בכוחותיו ובהגיונו את מהלכי נפשו ואת כוחות היצר הרוחשים בקרבו (הסוסים), ובציורנו הדבר אינו עולה בידו: יישות אפלה שמקורה בלא-מודע השתלטה על הנפש ומשתקת אותה. בלשונו היינו מדברים על מצב דכאוני, מצב שבו כוחות הנפש אינם לרשותנו והכל נמשך מטה.

המשכו של הסיפור מצוי בתמונה התחתונה משמאל: המלך כבר איבד את כתרו, סמל השליטה והשילטון, והוא מוכנס לארון מתים בידי האשה. כאן מופיע הנשי עם אחד מסמליו המובהקים. בהיות

האשה יודעת את סודות הלידה, ייחסו לה הקדמונים גם את ידיעת סוד המוות. תחושת המוות שהיא בת לוויה קבועה של הדכאון אינה סופו של הסיפור והמשכו אומר לנו שכאשר מופיעים סמלי המוות יתכן שהם רק חלק ממהלך שלם, חלק מ"תהליך". המשכו של התהליך מתואר בצד ימין: המלך נולד מחדש, וגם כאן בידי האשה.

לפנינו אפוא תהליך שלם של מוות ולידה. אם אכן תהליך זה מתאר את אחד מן התהליכים הבסיסיים בנפש האדם עולות מכאן מסקנות מעניינות ביותר בשני כיוונים: כאשר מופיעים סמלי מוות בחלומותינו או בהזיותינו ובפחדינו, עלינו לדעת שיתכן שמאחוריהם מצוי תהליך של התחדשות והתפתחות שאיננו יודעים להבינו ולפרשו. הכיוון השני שמעניין אותנו כאן נוגע לפרשנות הקבלה: אם אכן התהליך שציירו האלכימאים פורש על ידינו נכונה כתהליך נפשי, עלינו לצפות להופעתם של סמלי מוות ולידה בכל מיסטיקה. ואכן, מתברר שבקבלה יש מעמד חשוב ביותר לתהליך שתואר בזה, ויותר מכך: תהליכי התחדשות מסוד זה הם אחד מחידושיה הגדולים של הקבלה. בקבלה מופיע לראשונה במסורת ישראל רעיון הגלגול. לא נעסוק כאן בפירוש הרעיון בקבלה ונעיר אך זאת שהפרשנות הפופולרית לרעיון הגלגול היא סילוף גמור של רעיונות הקבלה. פרשנות זולה זו אינה מיוסדת על הכרת תהליכי הנפש אלא על פחדי המוות המוכרים לכולנו.

בספר הבהיר, ראשון הטקסטים הקבליים (נתגלה בפרובנס במאה השתיים-עשרה), מופיע לראשונה רעיון הגלגול, והרצף השלם של מוות ולידה הפך מוטיב מרכזי במיתוס של קבלת האר"י, שם התהליך של "צמצום, שבירה, בירור ותיקון" הוא סיפור המסגרת של התורה הלוריאנית כולה.

האהבה החושנית מטעה אותך לזנוח את האהבה השמימית: היא לבדה לא היתה מסוגלת לכך, אך כיוון שיש בה בלא-יודעים מיסוד האהבה השמימית, היא מסוגלת לכך קפקא, מחברות האוקטבו

אחד המאפיינים הידועים והלא מובנים של תורת הקבלה הוא השכיחות הבולטת של סמלים מיניים וארוטיים בכתביה. חרף הביקורת שספגה הקבלה עקב עובדה זו, מעולם לא ניסו המקובלים למעט בערכו של סמל זה בעיניהם. בתוך עולם רוחני שהצניע את ענייני המין והגוף בכלל, ראו המקובלים אפילו את הקשר בין האדם לבין אלוהיו כקשר ארוטי. העולם כולו, על פי הקבלה, שרוי ביחסים ארוטיים, ואף הדינמיקה המאפיינית את האלוהות עצמה היא הזיווג המתמיד שבין הזכר האלוהי (ספירת תפארת) לבין הנקבה האלוהית (מלכות).

כשאנו לוקחים בחשבון את עולמם הפסיכולוגי של המקובלים נוכל במידת מה להבין את סמלי המין המופיעים תדיר בכתביהם. הכוליות של התפיסה הקבלית מוליכה לגילוי האלוהות ברמות החושניות והיצריות דווקא, בבחינת "מבשרי אחזה אלוה". אין לנו חוויה כוללנית יותר, המצרפת את האדם על כל מרכיביו, מן החוויה המינית. ניטשה אמר: "מיניותו של האדם יכולה להגיע עד מרומי רוחו", והמקובלים גילו זאת הרבה לפניו (בציוורנו מתואר התהליך במעבר אל הזוג המכונף). אולם תרומה חשובה להבנתנו את הארוטיקה בקבלה היא ההקבלות לתורות מיסטיות אחרות. מבלי להתבונן בעובדה המפתיעה שבתורות מיסטיות שצמחו בעולמות סמלים רחוקים ושונים זה מזה מופיע אותו סמל עצמו – לא נוכל להבין את הסמל ואת משמעויותיו המורכבות. כאשר יונג ביקש לראות במין סמל גדול, טען נגדו פרויד שהוא מדחיק את מיניותו. טענה כזו אי אפשר לטעון כלפי המיסטיקנים. הם ראו במין גם סמל חשוב ורב פנים, וכפי שעולה מציווריהם – הם בוודאי לא נרתעו מלהתבונן בו.

הציוורים מאד חושניים מצד אחד, ומצד שני הזוג והזיווג הם בבירור סמל, כפי שעולה, למשל, מן השמש והירח המלווים את המלך והמלכה בציוור העליון, השרויים בבריקה דמויית רחם.

באלכימיה תולדת הזיווג היא "אבן החכמים" שהיא גם הדרך וגם האמצעי וגם המטרה, וכל אלה מרמזים על העושר הרב הגנוז בסמל זה, ולא נוכל להרחיב בכך במסגרת זו.

האשה הידועה ביותר במסורת האלכימיה היא היהודיה מריה פרופטיסה. מייחסים לה המצאות רבות בשדה האלכימיה (כמו כלי המשמש להצבת האביק לצורך הרתחת הנוזל, כלי שמשמש עד היום במעבדות הכימיה, ויש חושבים שהיא שגילתה את חומצת המלח). היו שראו בה נביאה (מרים הנביאה) ומכאן שמה *Maria prophetissa*.

בציור שלפנינו מתוארת מריה כשהיא מצביעה על תיאור דינאמי של הקשר בין השמים והארץ, "בין עליונים ותחתונים" בשפת הקבלה. נראה לי שאם נתאר ציור אלכימי זה בלשונה של הקבלה יהא זה תיאור מפורט ואף נאמן.

בספר הבהיר מועליית בפי התלמידים סוגייה המופנית כלפי רבם: "מלמטה למעלה ידעין ומלמטה למעלה לא ידעין". הם מעלים את הקושייה של הזרימה הדו-סיטרית בין האלוהות לבין העולמות התחתונים, קושייה שהקבלה חידשה והרבתה לעסוק בה. ותשובתו של הרב מעניינת ומפתיעה: "שכינה למטה כשם

ששכינה למעלה, ומהי שכינה זו, הווי אומר זה האור הנאצל מן האור הראשון שהוא חכמה". החכם מסביר להם שהקשר בין עליונים לתחתונים מתקיים באמצעות היסוד הנקבי, המצוי הן בעליונים – באלוהות, והן בעולם. ויותר מכך, הוא אומר להם שמקורו של הנשי הוא באור הראשון, האור של "ויהי אור" שהוא אור התבונה במסורת היהדות. דומה שלהשקפה פמיניסטית מופלגת כזו לא הגיעו מחוץ למיסטיקה אלא רק בימינו.

בציור מתוארת הזרימה בין הכלי העליון לכלי התחתון, והכלי הוא נשי. במסורת הקבלה זרימת השפע והכלים המכילים אותו הם סמל לסדרו של עולם ולדרך בריאתו, כאשר היחס בין הכלים לבין הזרימה ("עצמות") מכיל את סוד הקיום והחידלון. כאשר הכלים צרים מלהכיל את השפע מתרחשת שבירה, אולם בלעדי השפע גם כלים לא יהיו שהרי הכלים הם גם מכילי ומחוללי הזרימה וגם נוצרים על ידה.

חלל התמונה דמוי תיבה נפתחת בא להציג את הפנימיות. פנימיות של מה?

האלכימאי יאמר שלכל דבר יש פנימיות, והגילוי הפנימי הוא גילוי עיקרו של כל דבר בעולם, ובתוך כך נפש האדם. הציור מבטא תפיסה דיאלקטית שבה הקוטביות שלטת, והדיאלוג שבין הקטבים הוא מקור הכוח והיצירה. משמאל אנו רואים את חבורת הלומדים. הפילוסופים האלכימאים ראו את עצמם כפילוסופים במובנו העמוק של מושג זה. העיון והלימוד מקורו באהבת החוכמה (פילו-סופיה) ובדחף הרוחני לגלות ולהבין את כבשונו של עולם.

אם נדלג אל עולמו של ספר הזוהר, ספר הזוהר מוצג בחלקים רבים שבו כהווי חייהם ודיוניהם של חבורת הלומדים שהיא חבורת התלמידים של רבי שמעון בר יוחאי, חבורה אשר בדרך חייה ובמערכת היחסים שבתוכה מסמלת את העולם ואת כל אשר בו. הביוגרפיה של רשב"י חשובה ביותר בזוהר, וזה מכיוון שהיא גם הביוגרפיה של חבורת התלמידים שהיא הביוגרפיה של העולם כולו.

אולם מי שירצה למצוא בתמונה זו ביטוי לזרמים הרוחניים מן הסוג הרווח היום ברחובותינו יטעה טעות קשה. בימין התמונה מתואר האיש העובד. מתוארת הגופניות, החושניות. משמאל עולם העיון ומימין עולם המעשה, ובכל דבר שבעולם יש למצוא את שניהם. זוהי השקפתה של האלכימיה וזוהי השקפתם של המקובלים לדורותיהם. בטלנים שעסוקים ב"חיפוש עצמם" באיצטלה של השקפה קבלת מסלפים את דמותה של הקבלה. ידוע הסיפור באר"י שכעס על תלמידו אשר השכים להגיע לבית המדרש, משנודע לרב שהתלמיד שכח להאכיל את התרנגולים. אין עליה במעלות הקדושה יותר משיורדים במדרגות עולם המעשה. הדיאלוג הדיאלקטי שבין הקטבים, הפיזי והרוחני – הוא מקור זרימת השפע, הוא ה"עבודה" (Opus) האלכימית. בציורנו מעשה ההיתוך נוצר באמצעה של התמונה, בתנור שבו מושקעת האנרגיה, האש, שהיא הכוח המטהר, המתקן, המצרף, המזקק.

פרויד חשב שיסודו של האדם בעולמו היצרי ואילו העולם הרוחני נגזר מעשה סובלימציה מן היצרי. יונג, לעומת זאת, הגיע למסקנה שלעקרון הרוחני יש יסודות עמוקים בנפש האדם, ממש כמו לייצרים ואין להעמיד את הכל על האחד. המחקרים באלכימיה ובתורות מיסטיות אחרות העניקו סימוכין להשקפה זו אודות נפש האדם.

ספירת יסוד קשורה במסורת הקבלה בדמות הצדיק ובעקרון הגברי המסומל בצינור השפע – אבר הברית האלוהי. אבר הזכרות מסמל הן את הויטאליות הפיזית והן את החיוניות הרוחנית. הצדיק כאבר הברית הוא המוציא אל הפועל של השפע האלוהי ועל כך יש דרוש יפה בספר הזוהר:

אור זה זרעו הקב"ה בגן עדנו ועשאו שורות שורות על ידי צדיק זה, ונטל אור זה זרעו אותו זרע אמת ועשה אותו שורות שורות בגן והוליד והצמיח פירות ומהם ניזון העולם, וזהו שכתוב "אור זרעו לצדיק" (זוהר ג קסו) הסימבוליקה המינית הקשורה בצדיק מגיעה בקבלה עד כדי השוואת נסתרותו של הצדיק לנסתרותו של אבר המין.

הסימבוליקה המקושרת לפאולוס במסורות המיסטיות מגלה לנו פנים עמוקות של סמל זה, למן הפיזי ועד הרוחני ביותר ובכך מרחיבות את הבנתנו למשמעויות העמוקות והנרחבות של המין, שאין הסקסואליות הפיזית מספיקה כדי להסבירו.

השחור (nigredo), הוא הזר, האפל, הריקבון, החומר הראשוני (prima materia). כל תהליך אלכימי עובר בכל שלב את השחור. חוזר למקורו על מנת להתחדש. נרקב וכלה על מנת לפנות מקום לחדש. מתוך השחור יוצר הזוג, הזיווג, התינוק.

ובקבלה:

בוא וראה, דבר שלמעלה לא מתעורר עד שיתעורר למטה בראשונה, על מה שישרה אותו הדבר של מעלה. וסוד הדבר, האור השחור לא נאחז באור הלבן לפני שהוא מתעורר בראשונה. כיון שהוא מתעורר בראשונה, מיד האור הלבן שורה עליו. (ספר הזוהר, חלק א', עז ע"א).